

IZ GLAZBENE PROŠLOSTI

GLAZBENA ZRNCA IZ BOSNE

Stara crkvena glazbala Kraljeve Sutjeske

Zdenka Miletić

Miruje Grgurevo na srpanjskom suncu kraj šumeće Trstionice. Iskopane zidine nijemo govore o nekadašnjoj slavi kraljevskih dvora bosanske države. Nazivahu ih: Curia bani, Dvori, Naše stono misto i danas Grgurevo. Na terasasto spuštenu terenu s desne strane rječice Trstionice, u blizini franjevačkog samostana i crkve, lijepo se odrazuju od zelenila temelji drevne i prohujale nam slave.

Samo mjesto Kraljeva Sutjeska udaljeno je 56 km od Sarajeva. Smješteno je u elipsastoj kotlini koju je formirala rječica Trstionica. Kotlina je okružena stranama Teševskog brda i njegova obronka kose Krsta, te s druge strane padinama Ježevice. Niže starog naselja utječe u Trstionicu rječica Bukovica, koja protječe ispod srednjovjekovne utvrde Bobovac, da bi se zajedno ulile kod sela Čatića u rijeku Bosnu. Još u vrijeme rimskog carstva ovuda je vodio jedan put visoke kategorije, koji je spajao srednju Bosnu s Posavinom i Podunavljem. Pisani izvori kažu, da je ovdje u 14. stoljeću već postojalo naselje varošskog tipa, a smatralo se predgrađem Bobovca. Prije nego je Austro-Ugarska dala ime mjestu Kraljeva Sutjeska, u starim dokumentima nalazimo naziv »Curia bani« (banski dvor), jer su prije krunidbe kralja Tvrtka 1377. g. u Milama (Mileševu) kod Visokog, Bosnom vladali banovi. Naselje se razvijalo paralelno s vladarskim dvorom. Za život na dvoru bio je potreban veći broj obrtnika i ugostitelja. Trgovci se isto naseleše jer mnoštvo ljudi koji su dolazili tražiti pravdu na dvoru, a i velikaši sa svojim pratnjama, tražili su raznovrsne usluge.

Sadašnje naselje Kraljeva Sutjeska maleno je. Obiđoh ga za nepuni sat. Sačinjavaju ga četvrti čija starost i nazivi sežu u davnu prošlost. Niže dvora je Varoš, nekadašnja trgovačko-obrtnička četvrt. Preko rijeke je Prijeko. Niže, a s lijeve strane rijeke, jest Džemat gdje danas živi muslimansko stanovništvo. Još niže, već izvan sutješkog kotla, prostire se ravan uz samo korito Trstionice koje nazivaju Trgovište. Tu su se održavali sajmovi ili pazari, a danas je groblje.

Misli mi se ne htijući stalno zadržavaju tu, na ovim razvalinama. Niču predodžbe o svećanim primanjima, gozbama, koncertima i o svemu ostalom što je sačinjavalo život na dvorovima kako zapadne Evrope i Dubrovnika, tako i ovdje. Među ostacima lijepo su vidljivi temelji crkve-dvorske kapele koja se spominje u povelji kralja Tvrtka I, 1378. g. a po-

svećena je sv. Grguru. Po tome je cijeli obronak dobio ime Grgurevo. Pretpostavlja se da je bila gotskog stila, zidova debelih oko 1 m, jer je tada (14. i 15. st.) bio takav standard za velike građevine u Bosni. U blizini je istočna palača u obliku pravog kuta s produženim kracima, a smatra se najstarijim objektom ovoga dvora. Zapadni dio ovog kompleksa čine tri palače na terasama. Od njih su očuvani samo temelji. Otkopani vrijedni dijelovi, kao keramika, predmeti od metala, stakla i drugo, izloženi su u Zemaljskom muzeju u Sarajevu budući da je otkopavanje i konzervacija vršena u organizaciji te ustanove.

Dvor je vjerovatno počeo izgrađivati ban Stjepan II. Kotromanić u prvoj polovici 14. stoljeća. Usput rečeno, Bosna kao zemlja kojom vladaju banovi spominje se u IX. st., da bi 1377. g. postala kraljevina kojom su upravljali: Stjepan Tvrtko, Dabiša, Jelena Gruba, Stjepan Ostoja, Stjepan Tvrtko II., Stjepan Ostojić, Stjepan Tomaš i Stjepan Tomašević do 1463. g., kad je pala pod tursku vlast. U ovim dvorima izdan je najveći dio do sada poznatih povelja bosanske kraljevske kancelarije. Strateški položaj, blizina Bobovca (srednjovjekovna utvrda) i klima (južna strana) razlozi su da je baš ovdje izgrađen. Šećući trgovim ispred zidina dvorske kapele, penjući se terasama oko dvorskih palača, padoše mi na um stihovi S. S. Kranjevića:

*Nad kraljevske nekad silne slavne dveri,
Vire danas l'jeni crvi i gušteri.*

Ovdje se ti stihovi ipak ne mogu primijeniti u punom smislu jer je ovaj kompleks ugodan za šetnju. Uzorom čisti travnjaci s gredicama cvijeća uz putove i zidine, lukovi ruža penjačica govore o brižnoj fratarskoj ruci i njihovu smislu za čuvanje starine. Ovaj cijeli kompleks, koji dijeli potok Urva na dva dijela, zovu stanovnici Grgurevo, Setale, Dvori, Vrtlići. Današnja Kraljeva Sutjeska ima od povijesnog značenja još džamiju, na lokalitetu stare za koju muslimanska tradicija tvrdi, da ju je izgradio Mehmed II. Osvajač, te franjevački samostan, crkvu sv. Ivana Krstitelja i Osnovnu školu iz 1900. g.

Svojim položajem samostan je najistaknutiji objekt u mjestu. Prirastao je uz gaj ispod velikih stijena Teševskog brda. Samostan zatvara dvije strane, crkva treću pravokutnog dvorišta dok je četvrta

strana djelomično zatvorena i sa slobodnim izlazom u gaj. Dvorište, zapravo cvijetnjaci toliko su raskošnih boja da se promatraču nehotice otme s usta izraz divljenja. Tu je našla mjesto i jedna fontana čineći kutak za duševno i fizičko odmaranje. Ne može se govoriti o samostanu, a da se vremenski ne vratimo unazad čak do 14. stoljeća. Burna njegova prošlost, a povijest njegovih podizanja, rušenja, napuštanja je zanimljiva. Stalno je bio kratkotrajan, a ipak i danas postoji. Kad je prvi samostan podignut ne zna se točno, vjerojatno su ga podigli banovi ili kralj Tvrtko I. jer su oni pozvali franjevce, koji su tu barem od 1340. god. (1385. g. spominje ga talijanski ljetopisac Bartol Pisanski u svom popisu samostana.) Na ploči učvršćenoj o zid samostana piše, a to bi bila njegova kratka povijest, ovako: »1463. srušen od Turaka, a prema Ahdnami (carski ukaz) Mehmeda II. dobivena je opća dozvola, da si franjevci mogu graditi prebivališta, podignut je novi, 1524. ponovo srušen i 30 godina nije dobivena dozvola za gradnju. 1596. spominje se gradnja novoga. 1658. izgorio je zajedno s crkvom, a bio je građen od šepera. 1664. opet se podiže novi samostan, da bi 1704. bio ograđen trnjem i napušten radi poreznog duga i velikih globa. 1833. podiže se novi, a 1890. zidan je sadašnji«. Zanimljivo je dodati, da se samostan i crkva nisu smjeli graditi od tvrdog materijala, nego od šepera (pleter i zemlja) što je zub vremena lako nagrizao. Za svaki popravak ili novu gradnju morala se tražiti dozvola od turskih vlasti, a to se plaćalo. 1821. g. mijenjao se krov na crkvi. Stari zidovi počeli su pucati uslijed slabe povezanosti, pa su katolici u Varešu skovali 2 željezne grede i na svojim leđima ih donijeli po teškom i strmom putu do Kraljeve Sutjeske, da to učvrste. Crkva se tada dosta utvrdila, ali bez posebne dozvole za utvrđivanje, pa je gvardijan otkoran u zatvor, zlostavljan, dok se globa nije platila. Iz ovog samostana vršena je pastoralna služba u cijeloj sjeveroistočnoj Bosni. U samostanu je bila i škola, koju su mogli pohađati svi sa željom da nauče čitati i pisati.

I oluje púste nailazile su i vihori snažni hujili su, ali se samostan održa, jer mu u temeljima bi ugrađena čvrsta volja naroda i fratarska upornost. Dapače, u njemu se očuvalo veliko povijesno-kulturno blago, koje povezuje prošlost sa sadašnjošću. Samostan ima lijepu muzejsku zbirku koju sačinjavaju: umjetničke slike, predmeti umjetničkog obrta u metalu, tekstilni umjetnički predmeti, te samostanska knjižnica i arhiv. Osobitu vrijednost predstavlja stari dio knjižnice sa izdanjima knjiga do 1850. godine.

Što se tiče crkve, ona je imala gotovo istu sudbinu kao i samostan. Usput rečeno, za vrijeme turske uprave crkve širom Bosne nisu imale tornja, a nije se smjelo ni zvoniti. Crkva u Kraljevoj Sutjesci bila je izuzetak. Imala je zvono i služila se njime, jer tiho zvonjenje nije smetalo muslimanskom stanovništvu

podalje nastanjenom. Sadašnja crkva izgrađena je od 1906. do 1908. god. a svojom ljepotom i veličinom iznenađuje. Ona je graditeljski spomenik austrougarskog perioda u Bosni.

Razgledajući muzejsku zbirku, zapazila sam izloženo malo zvono teško svega 2 kg. Neoštećeno je i sa zanimljivim podatkom uz gornji rub. Naime, uzduž cijelog gornjeg ruba dobro su uočljiva i jasna arapska slova kojima su ispisana imena trojice Turaka, koji su ga darovali samostanu. Vjerojatno potiče iz 17. stoljeća. To je upravo zvono, čija se zvonjava dopuštala za vrijeme turske okupacije. Međutim, 1597. g. nabavljeno je zvono s natpisom na latinskom jeziku »Nada je moja Krist« (u prijevodu), 1744. g. dva zvana, 1773. maleno saliveno u Gracu. Pred samu propast Turske nabavljeno je veće zvono s imenom sv. Ive, i na samom početku austro-ugarske okupacije nabavljena su današnja zvana. »Gdje su sva ta zvana«, upitala sam fra Krešu A. Odgovor bi kratak i jasan: »Austrougarska ih je odnijela«. Danas u župi Kraljeva Sutjeska ima 12 zvana. Tri se oglašavaju sa župske crkve, a ostala su raspoređena po selima, gdje triput dnevno pozivaju čeljad na Gospino pozdravljenje, nekad na preporuku duša umrlih, nekad za zaštitu od ne vremena. I tako, dok se nebo plavi, ili se guste magle povijaju dolovima, ili olovno sivi oblaci kriju jesenje nebo, ili dok sniježne pahuljice tkaju ruho prirodi, s brijega se čuju zvana valovito, mirno i spokojno.

Drugo glazbalo o kojem ću nešto reći jer zaslužuje pažnju jesu orgulje. One spadaju u red najstarijih orgulja u Bosni. Male su — pozitiv, mehaničkog sistema, sa četiri registra i 216 svirala. Izradila ih je mađarska firma ORSAG SANDOR IFJU PESTEN 1865. g., kako na njima piše. Naručio ih je fra Blaž Josić u »Društvo sv. Ladislava« u Pešti za 400 (četiristo) forinti. Tih 400 forinti zapravo je poklonilo samo društvu. Torkvat Brlić se pobrinuo da ih dopreme željeznicom do Broda, a potom su ih raznim zapregama i na konjskim samarima prenijeli do crkve sv. Ivana u Kraljevoj Sutjesci. Neki fra Mato Marinić, organista, prvi ih je sklopio i svirao na njima.

Još riječ dvije o mjestu gdje se brdo k brdu vere, gdje Trstionica toliko bučno šumi, gdje se orli s vjetrovima bore. Mjesto ima danas oko 750 stanovnika. Dio muškog živilja zaposleno je pod zemljom u obližnjem rudniku ugljena Aljinići, dio je zaposlen u inozemstvu, a ostatak su zemljoradnici. Zelenilo okolice mjesta je ugodno i privlačno, ali samo mjesto, pogotovu njegov uži centar, pomalo razočara svojom zapuštenošću. Iza drugog svjetskog rata ono je povezano asfaltnim putem s Kaknjom.

Stoljeća su prohujala, a ovo malo mjesto s malim svijetom diše još kao nekad. Uz topao miris domaćega kruha naći ćete tu na kućnom pragu i otvoreno srce.

NE ZABORAVITE NA PRET - PLATU